

مجموعه مقالات

دومین همایش جغرافیای تاریخی

www.ketab.ir

جمعی از نویسندگان و

گروه جغرافیای تاریخی جهان اسلام پژوهشکده تاریخ اسلام

دبیر علمی همایش: دکتر محمدتقی رهنمایی

دبیر اجرایی همایش: خلیل قویدل

تهران، ۱۴۰۰

پژوهشکده تاریخ اسلام

مجموعه مقالات

دومین همایش جغرافیای تاریخی

دبیر علمی همایش: دکتر محمدتقی رهنمایی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر و دبیر اجرایی همایش: خلیل قویدل

ویراستار: ملیحه سرخی کوهی خیلی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان، ۷۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۹۴

۱۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۱-۶۶-۷۳۹۸-۶۰۰-۹۷۸

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیمصر ۱۴، خیابان شهید عباسپور، خیابان دستکاران، شهرور شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳-۸۸۶۷۶۸۶۱ - ۸۸۶۷۶۸۶۰

web: www.pte.ac.ir

سرشناسه:	همایش ملی جغرافیای تاریخی (دومین: ۱۳۹۸: تهران)
عنوان و نام پدیدآور:	مجموعه مقالات دومین همایش جغرافیای تاریخی / [برگزارکننده] گروه جغرافیای تاریخی جهان اسلام، پژوهشکده تاریخ اسلام؛ دبیر علمی همایش محمدتقی رهنمایی. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، انتشارات، ۱۴۰۰. ۵۸۶ ص: مصور (رنگی).
مشخصات نشر:	پژوهشکده تاریخ اسلام؛ ۹۴.
مشخصات ظاهری:	پژوهشکده تاریخ اسلام؛ ۹۴.
فروست:	۹۴.
شابک:	978-600-7398-66-1
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	ایران -- جغرافیای تاریخی -- کنگره ها
موضوع:	Iran -- Historical geography -- Congresses
موضوع:	کشورهای اسلامی -- جغرافیای تاریخی -- کنگره ها
موضوع:	Islamic countries -- Historical geography - Congresses
شناسه افزوده:	رهنمایی، محمدتقی، ۱۳۲۳-
شناسه افزوده:	پژوهشکده تاریخ اسلام. گروه جغرافیای تاریخی جهان اسلام
شناسه افزوده:	پژوهشکده تاریخ اسلام
رده بندی کنگره:	G۱۴۱
رده بندی دیویی:	۹۱۱
شماره کتابشناسی ملی:	۷۶۷۲۵۶۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی:	فیا

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به‌رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علت ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه‌جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همهٔ کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعهٔ ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجههٔ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان‌شاءالله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقهٔ پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ جغرافیای تاریخی جهان اسلام است که به‌زودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام به‌وسیلهٔ پایگاه اینترنتی خود با همهٔ پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندهٔ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه‌جانبه، که انعکاس‌دهندهٔ همهٔ آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام

فهرست مطالب

- * پیشگفتار ۱۱
- محمدرضا سبحان
محمدعلی سیفی
مهرشاد بیلاقی
- * جغرافیای تاریخی تهران ۱۷
- حمید اسدیپور
حسین اسکندری
- * جغرافیای تاریخی شبانکاره (شبانکاره بوشهر) ۶۱
- حمید اشرفی خیرآبادی
- * نقش عوامل جغرافیایی در ماندگاری سنن اجتماعی - فرهنگی ایرانیان در قرون نخستین اسلامی ۸۱
- بهزاد اصغری
- * مبانی نظری جغرافیای تاریخی در دوران مدرن ۱۰۱
- حسن افراخته
- * تحول چشم‌انداز جغرافیایی رشت در گذشت زمان ۱۱۹
- صفورا برومند
- * جغرافیای تاریخی اردشیر خوزه (شاخص‌ها و پیامدها) ۱۴۳
- نادر پروین
مسلم سلیمانان
- * روش‌شناسی و نقدی بر مؤلفه‌های جغرافیای تاریخی در مکتب جغرافیای عراق ۱۶۵

جهانبخش ثواقب

پروین رستمی

* جغرافیای تاریخی ایالت جبال و روند دگرگونی آن ۱۸۳

میرهادی حسینی

* مقدمه‌ای بر شناخت جغرافیای تاریخی (ماهیت و پیشینه پژوهشی) ۲۱۵

مهدی رضا خادم‌لو

* جغرافیای تاریخی گلوگاه مازندران (تأثیر موقعیت جغرافیای گلوگاه بر تحولات تاریخی این شهر) .. ۲۳۵

مهرداد دیوسالار

* تحول چشم‌انداز جغرافیایی مازندران در دوره پهلوی اول ۲۶۱

حمید رضایی

* جغرافیای تاریخی ایالت شروان در دوره صفوی ۲۹۱

تهمینه رئیس‌السادات

سید محمدتقی رئیس‌السادات

* تأثیر ویژگی‌های جغرافیایی بر رفتار انسانی ناحیه خراسان (با تکیه بر نظر جغرافی دانان قرن چهارم: مقدسی، اصطخری و ابن حوقل) ۳۱۱

محمد سهیلی

* نقش اقتصاد انرژی بر تحولات جمعیتی سکونتگاه‌های سواحل خلیج فارس (مطالعه موردی: شهرستان پارسین ۱۳۵۷-۱۳۹۱ش) ۳۳۱

زهره شیرانی جوانمردی

* جغرافیای تاریخی مراکز حکومتی چهارمحال از دوره صفویه تا پهلوی اول بنا بر مدارک تاریخی و شواهد باستان‌شناسی ۳۴۷

نصرت‌خاتون علوی

* جغرافیای تاریخی سواحل دریای مکران با تکیه بر راه‌های ارتباطی جنوب شرق ایران ۳۶۵

محمدحسین فروغی

علی اخضری

* جغرافیای تاریخی اصفهان و عوامل مؤثر در تغییرات آن ۳۸۳